

GOSPODARKA W CIENIU PANDEMII COVID-19

Redakcja naukowa
Sławomira Kańduła i Joanna Przybylska

WYDAWNICTWO UEP

UNIWERSYTET
EKONOMICZNY
W POZNANIU

GOSPODARKA W CIENIU PANDEMII COVID-19

Redakcja naukowa
Sławomira Kańduła i Joanna Przybylska

WYDAWNICTWO UEP

UNIwersytet
EKONOMICZNY
W POZNANIU

Poznań 2022

Komitet Redakcyjny

*Barbara Borusiak, Szymon Cyfert, Bazyli Czyżewski, Aleksandra Gawel (przewodnicząca),
Tadeusz Kowalski, Piotr Lis, Krzysztof Malaga, Marzena Remlein,
Eliza Szybowicz (sekretarz), Daria Wieczorek*

Recenzentka

Krystyna Nizioł

Projekt okładki

Boobry Group

Marta Brzóstowicz

Redakcja i korekta

Deal

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Poznań 2022

ISBN 978-83-8211-103-3

eISBN 978-83-8211-104-0

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-104-0>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

WYDAWNICTWO UNIwersytetu Ekonomicznego w POZNANIU

ul. Powstańców Wielkopolskich 16, 61-895 Poznań

tel. 61 854 31 54, 61 854 31 55

www.wydawnictwo.ue.poznan.pl, e-mail: wydawnictwo@ue.poznan.pl

adres do korespondencji: al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań

Skład: Wydawnictwo eMPI²

Druk: Zakład Graficzny Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

ul. Towarowa 53, 61-896 Poznań, tel. 61 854 38 06, 61 854 38 03

Spis treści

Wstęp (<i>Sławomira Kańdula i Joanna Przybylska</i>).....	5
Bibliografia	7
Czy pandemia Covid-19 zmieni spojrzenie na rolę państwa w gospodarce w warunkach kryzysu? Rozważania na tle dotychczasowych doświadczeń państw wysoko rozwiniętych (<i>Oskar Urban</i>).....	9
Wstęp	10
1. Pojęcie cyklu koniunkturalnego	11
2. Przyczyny i skutki tzw. wielkiego kryzysu lat 30. XX wieku.....	13
3. Koniec państwa dobrobytu, początek państwa wolności.....	18
4. Państwo godnych obywateli.....	21
Zakończenie	26
Bibliografia	27
Kryzysy i pandemie. Przegląd dotychczasowych współzależności (<i>Wiktoria Bęben</i>) ...	30
Wstęp	30
1. Kryzysy nieodłącznym elementem rozwoju gospodarki	31
2. Koronawirus SARS-CoV-2 i jego pandemia w zestawieniu z innymi koronawirusami i pandemiemi	35
3. Rozwój globalnej pandemii.....	38
4. Restrykcje sposobem na zatrzymanie pandemii	41
Zakończenie	47
Bibliografia	48
Przeciwdziałanie negatywnym skutkom gospodarczym pandemii koronawirusa. Analiza porównawcza działań wybranych państw (<i>Małgorzata Czajkowska</i>).....	50
Wstęp	51
1. Rodzaje systemów gospodarczych.....	51
2. Działania Polski mające na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	53
3. Działania podjęte przez Niemcy mające na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	60
4. Działania podjęte przez Stany Zjednoczone mające na celu ograniczenia negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	62
5. Działania podjęte przez Chiny mające na celu ograniczenia negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	64
6. Działania podjęte przez Szwecję mające na celu ograniczenie negatywnych skutków gospodarczych wywołanych pandemią koronawirusa	65
7. Ocena pakietów antykryzysowych badanych państw	67
Zakończenie	71
Bibliografia	72
Odpowiedź polskich gmin na pierwszą falę kryzysu COVID-19 (<i>Sławomira Kańdula i Joanna Przybylska</i>)	75
Wstęp	76
1. Rodzaje kryzysu i jego wpływ na gospodarkę i finanse państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego.....	76

2. Nadzwyczajne instrumenty lokalnej polityki antykryzysowej	82
3. Metoda badań i charakterystyka zbiorowości	85
4. Wyniki badań	87
5. Dyskusja	92
Zakończenie	95
Bibliografia	96
Kształtowanie się deficytu budżetowego i długu publicznego Polski podczas pandemii Covid-19 (Aleksandra Jarosz).....	99
Wstęp	99
1. Kryzys COVID-19	100
2. Wpływ epidemii COVID-19 na deficyt budżetowy w Polsce	102
3. Dług publiczny a COVID-19.....	104
Zakończenie	109
Bibliografia	110
Sytuacja mieszkaniowa Polaków i działania organów publicznych w celu jej poprawy (Mikołaj Drożdżyński).....	112
Wstęp	112
1. Sytuacja mieszkaniowa w Polsce.....	113
2. Dotychczasowe działania gmin w zakresie mieszkalnictwa.....	119
3. Społeczne inicjatywy mieszkaniowe – założenia oraz rola gmin.....	123
Zakończenie	126
Bibliografia	128
Historyczne uwarunkowania różnic w rozwoju polskich regionów i wybrane problemy finansowania publicznego jako bariery realizacji celów zrównoważonego rozwoju (Olivia Jędrzejewska i Julia Ziolkowska).....	130
Wstęp	131
1. Historyczne uwarunkowania rozwoju polskich regionów	131
2. Międzynarodowe podstawy prawne zrównoważonego rozwoju	135
3. Finansowanie celów zrównoważonego rozwoju ze środków publicznych w Polsce... ..	138
Zakończenie	145
Bibliografia	147
Neutralność klimatyczna a interes Polski (Dominika Szajda).....	150
Wstęp	150
1. Ocena sytuacji sektora finansów publicznych w Polsce.....	152
2. Krótkookresowe skutki środowiskowe pierwszej fali koronawirusa SARS-CoV-2....	154
3. Zmiany klimatu w liczbach.....	155
4. Pojęcie neutralności klimatycznej.....	158
5. Działania podejmowane przez Polskę na rzecz osiągnięcia neutralności klimatycznej	160
Zakończenie	163
Bibliografia	164
Zakończenie (Sławomira Kańdula i Joanna Przybylska).....	169
Bibliografia	173

KRYZYSY I PANDEMIE. PRZEGLĄD DOTYCHCZASOWYCH WSPÓŁZALEŻNOŚCI

 Wiktoria Bęben

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

wiktoria_beben@wp.pl

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-104-0/2>

Crises and pandemics. A review of past interdependencies

Purpose: The purpose of the study is to review the interdependencies between past economic crises and epidemics and pandemics.

Design/methodology/approach: A critical review of the literature on past economic crises and previous epidemics and pandemics faced by humanity was conducted. The development of the COVID-19 pandemic and the first actions taken by various countries to counter the spread of coronavirus were characterized.

Findings: The COVID-19 pandemic is not the first global threat to human health and life worldwide. The SARS-CoV-2 virus has gradually spread to different parts of the world due to—at least initially—the high mobility of people. National governments have generally made similar decisions to limit the spread of the virus and mitigate the negative consequences of the pandemic.

Originality and value: The chapter reminds us that people's memory is short. The world has already faced diseases that threaten people in many parts of the world many times. Compared to previous pandemics, the economic impact of the COVID-19 pandemic has been so far small, and human mortality has been much lower than in the case of SARS and MERS viruses, although the territorial scope of the current pandemic is much wider than that of earlier ones.

Keywords: economic crisis, epidemics and pandemics, COVID-19 pandemic.

Wstęp

Pandemia koronawirusa bez wątplenia zapisze się na kartach historii. Charakterystyczne dla współczesnych gospodarek liczne powiązania rynków, a także wzmożona mobilność społeczeństwa doprowadziły do zatrważająco szybkiego tempa rozwoju pandemii, a przez to dynamicznego rozprzestrzeniania się kryzysu, którego negatywne skutki będą odczuwane przez kolejne dekady. Niniejszy rozdział ma na celu ukazanie rozwoju epidemii, która z czasem przeobraziła się w pandemię, stanowiąc globalne zagrożenie. Autorka definiuje kryzys i przed-

Sugerowane cytowanie:

Bęben, W. (2022). Kryzysy i pandemie. Przegląd dotychczasowych współzależności. W: S. Kańduła i J. Przybylska (red.), *Gospodarka w cieniu pandemii COVID-19* (s. 30–49). Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-104-0/2>

stawia historię najważniejszych kryzysów w historii, podkreślając jednocześnie, że załamanie będące skutkiem rozwoju pandemii stanowi największe tego typu zjawisko od wielkiego kryzysu. Epidemie i pandemie odcisnęły piętno na światowej gospodarce, kształtując losy ludzkości, dlatego ich przybliżenie pozwala zobrazować niszczycielskie skutki, jakie ze sobą niosą, a także porównać z zapoczątkowaną w 2019 r. pandemią koronawirusa. W kolejnym podrozdziale opisano dynamiczne tempo rozwoju pandemii, wskazując przełomowe dla ostrzeżenia wirusa wydarzenia. Przedstawiono także stopniowo implementowane restrykcje i obostrzenia będące odpowiedzią na coraz szybsze tempo rozwoju pandemii. Większość państw decydowała się na identyczne restrykcje, ograniczając możliwości przemieszczania się zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz kraju i promując samoizolację. W rezultacie stan gospodarki pogarszał się, a poszczególne rządy odsuwały na dalszy tor wyjście z kryzysu gospodarczego na rzecz priorytetowych działań chroniących życie i zdrowie społeczeństwa. W celu napisania niniejszego rozdziału wykorzystano literaturę zwartą, artykuły i inne źródła.

1. Kryzysy nieodłącznym elementem rozwoju gospodarki

Już od wieków ludzkość zmagą się z kryzysami następującymi bezpośrednio po okresach ożywienia gospodarki, znacznie hamującymi aktywność gospodarczą. Kryzysy na stałe wpisały się w cykle koniunkturalne rozwiniętych gospodarek świata, uniemożliwiając im osiągnięcie szybkiego wzrostu gospodarczego. Warto zatem rozpocząć od zdefiniowania tegoż zjawiska, co wcale nie jest prostym zadaniem ze względu na brak spójności w literaturze przedmiotu. Etymologicznie rzecz ujmując, kryzys w języku greckim był utożsamiany z wydarzeniem przełomowym, punktem zwrotnym, lecz także z walką. Budowa cykli koniunkturalnych, obrazujących wahania koniunktury wyznaczonej przez takie mierniki, jak produkt krajowy brutto, stopa bezrobocia czy stopa inflacji, oparta jest na naprzemiennie występujących po sobie okresach ożywienia i recesji. Jednak co jakiś czas dekonunktura bywa znacznie dłuższa i głębsza, ma się wtedy do czynienia z kryzysem. Jak wskazuje Krzysztof Piech, nie jest to stała faza cyklu koniunkturalnego, a uwidacznia się między innymi poprzez spadek zatrudnienia, produkcji, inwestycji czy wydatków konsumpcyjnych. Kryzys jest zatem zjawiskiem o charakterze nieuniknionym, lecz również nieprzewidywalnym. Bezpośrednich przyczyn pierwszych kryzysów należy upatrywać w czynnikach przyrodniczych. Gospodarki jeszcze nieuprzemysłowione, w których rolnictwo stanowiło główny filar, były silnie uzależnione od sprzyjających warunków pogodowych, a klęski

naturalne, takie jak susze, ulewne deszcze czy pożary, niszczyły efekty ciężkiej pracy, doprowadzając do klęski głodu. Kolejne załamania gospodarcze to efekt epidemii, pandemii i wojen, a z czasem większego znaczenia nabierały czynniki ekonomiczne, powodując pierwsze kryzysy nadprodukcji i nierównowagę rynkową (Piech, 2012).

Istnieją również definicje kryzysu skupiające się nie na całej gospodarce, lecz konkretnej jej części, jak na przykład kryzys jako sytuacja utożsamiana z bessą, czyli trendem spadkowym na giełdzie papierów wartościowych (Filar, Rzońca i Wójtowicz, 2007). Podobnie zasięg kryzysu ogranicza S. Miklaszewski (2003), pisząc o kryzysie jako załamaniu na rynku finansowym, będącym bezpośrednim skutkiem spadku płynności i niewypłacalności podmiotów. Charakterystyczne dla kryzysów objawy to przede wszystkim spadek produktu krajowego brutto, spadek wydatków inwestycyjnych i konsumpcyjnych, wzrost bezrobocia, spadek produkcji, ogłaszanie bankructw i upadłości przez liczne podmioty, a także ograniczanie handlu zagranicznego uwidocznione w spadku importu i eksportu (Wague, 2009).

Ze względu na złożoność tego zjawiska kryzysy identyfikuje się ze względu na sektor, w jakim występują, a także ich zasięg terytorialny. Zgodnie z pierwszym kryterium wyróżnia się kryzysy gospodarcze, bankowe, finansowe, giełdowe, walutowe, zadłużeniowe, agrarne, przemysłowe i handlu zagranicznego. Przedstawione rodzaje kryzysów są w dużej mierze zależne od siebie, a ich korelacja wynika z rosnącej integracji rynków występujących w gospodarce. Kryterium zasięgu terytorialnego dzieli kryzysy na te o zasięgu regionalnym, narodowym (krajowym), a także zagrażające więcej niż jednemu państwu, czyli międzynarodowe i globalne. Rozrastanie się kryzysu od lokalnego do ogólnoswiatowego jest zjawiskiem powszechnym, wynikającym z rosnącej otwartości i współpracy międzynarodowej, a także globalizacji. Zacieśnianie tej integracji powoduje, że negatywne skutki kryzysów są odczuwane na większą skalę i często znacznie dłużej (Piech, 2012).

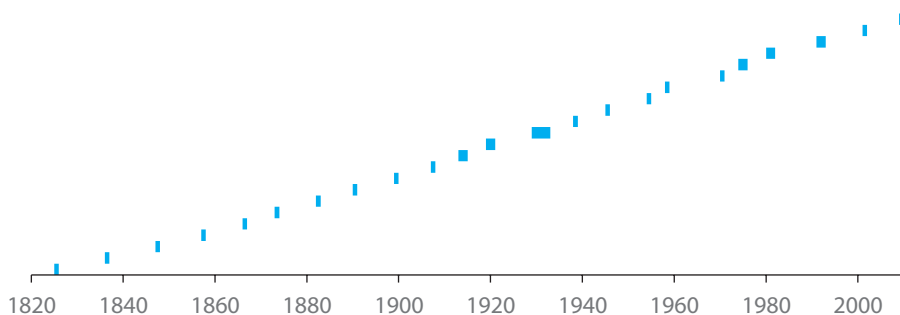
Ludzkość mierzy się z kryzysami od wielu wieków. Pierwsze wskazywane w literaturze kryzysy to klęski głodu. Nie są one jednomyślnie utożsamiane z kryzysem, lecz wymieniane głównie ze względu na ich tragiczne skutki. Powstałe na skutek najczęściej klęsk żywiołowych powodowały nieurodzaj i śmierć milionów osób. Najbardziej dramatyczna sytuacja występowała w Chinach i Indiach, gdzie częste fale głodu, liczone w tysiącach, już od zamierzchłych czasów zmuszały ludzi do katorżniczej walki o przetrwanie. Szacunki mogą nie oddawać skali tragedii, jaka działa się na tych terenach, ponieważ często zmarłych było tak wielu, że zaprzestawano ich liczenia, a masowe samobójstwa czy praktyki kanibalistyczne były na porządku dziennym. Przykładem działań mających na celu ograniczenie negatywnych skutków głodu jest regulacja kontroli urodzeń, jaką opracowano w Japonii, równie często i dotkliwie nawiedzanej przez klęski

nieurodzaju, co dwa wcześniej wymienione państwa. Aby ograniczyć panujący głód w zależności od zamieszkiwanego regionu, dozwolona była określona liczba dzieci, co powodowało liczne aborcje, sztuczne poronienia, zabójstwa małych dzieci, a także niezdolnych już do samodzielnej pracy starszych (Łukasiewicz, 1967).

Pierwsze znane kryzysy miały raczej zasięg lokalny lub narodowy, jak na przykład liczne bankructwa w szesnastowiecznej Hiszpanii czy zjawisko tulipanomanii w siedemnastowiecznej Holandii, czyli bańki spekulacyjnej dotyczącej cebulek tulipanów, których popularność rosła w gwałtownym tempie (Morawski, 2003). Pierwszy międzynarodowy kryzys wystąpił w 1720 r. i podobnie jak w przypadku kolejnych w XVIII wieku kryzysów lat 1763, 1772, 1793, 1799 czynnikiem, który go wywołał, były spekulacje określonych aktywów lub akcji giełdowych. Późniejsze chronologicznie kryzysy wystąpiły na skutek panującej nierównowagi wewnętrznej, spowodowanej przede wszystkim nadmierną podażą produktów w wyniku postępu technicznego i industrializacji. Pierwszy taki kryzys nastąpił w 1825 r., kolejne w latach 1836 i 1847, a ich kolebką we wszystkich przypadkach była Wielka Brytania. Periodyzacja kryzysów w latach 1825–2010 została przedstawiona na rysunku 1. Bezsprzecznie na uwagę zasługuje pierwszy kryzys o światowym charakterze w 1857 r., kiedy to spadki produkcji przybierały rekordowo niskie wartości. Periodyzacja następnych globalnych kryzysów wskazuje lata 1866, 1873, 1882, 1890, 1900, 1914. Zasięg tych kryzysów był znacznie szerszy, co wynika głównie z rosnących zależności pomiędzy rozwijającymi się państwami, szczególnie rozwoju handlu międzynarodowego, co w konsekwencji prowadziło do nasycenia rynków zagranicznych (Piech, 2012).

Kolejny kryzys jest nazywany kryzysem powojennym. Paradoksalnie to nie wojna wywołała ten kryzys, a jej zakończenie. Mimo negatywnego wydźwięku wojna jest zjawiskiem korzystnym dla gospodarki. Dopóki zapotrzebowanie na sprzęt wojenny rośnie, dopóty koniunktura nakręca się poprzez stały rozwój przemysłu militarnego i zwiększanie miejsc pracy. Zakończenie wojny jest jednoznaczne z drastycznym ograniczeniem popytu na produkcję przemysłową i zwalnianiem licznych rzesz pracowników, a na dodatek napływem nowej siły roboczej w postaci zdemilitaryzowanych żołnierzy (Morawski, 2003).

Wielki kryzys – ze względu na jego skalę, a także długość występowania – odegrał znaczącą rolę w kształtowaniu gospodarki i postrzeganiu roli państwa w czasie kryzysu. Rozpoczęty w 1929 r. na nowojorskiej giełdzie rozprzestrzenił się na cały świat. W ciągu pięciu lat kryzysu znacząco spadła produkcja i drastycznie zmalało zatrudnienie, co przełożyło się na niespotykane wcześniej wartości stopy bezrobocia, malały obroty handlu zagranicznego, upadały instytucje finansowe, spadały nominalne stawki płac, a waluty ulegały deprecjacji. Na ten kryzys gospodarczy składały się odpowiednio kryzysy przemysłowy,

Rysunek 1. Periodyzacja kryzysów z lat 1825-2010

Źródło: (Piech, 2012, s. 161).

agrarny, walutowy, handlowy, bankowy, co tylko podkreśla jego ogrom (Łukasiewicz, 1967).

Kolejny kryzys był spowodowany czynnikiem zewnętrznym, czyli drugą wojną światową, a jego skutki były mniej dotkliwe niż podczas pierwszego kryzysu powojennego. Dwa kryzysy naftowe odpowiednio z lat 1974 i 1979 spowodowały galopującą inflację i znaczny, drastyczny wzrost cen ropy. Przyczyniły się one jednak do poszukiwania nowych miejsc wydobycia tego surowca, a także nowych odnawialnych źródeł energii. Ostatni duży kryzys pojawił się w 2007 r. Był spowodowany wystąpieniem banki spekulacyjnej na rynku nieruchomości, co skutkowało, podobnie jak w przypadku poprzednich załamania, upadłością wielu podmiotów, problemami płynnościowymi banków, a także wzrostem bezrobocia oraz spadkiem konsumpcji i inwestycji (Łukasiewicz, 1967).

Każdy z wymienionych kryzysów w istotny sposób wpłynął na rozwijające się gospodarki, a z czasem coraz częściej podejmowano działania polityki antykryzysowej mającej na celu mitygowanie skutków kryzysów. Interwencjonizm państwowy przejawiał się między innymi w robotach publicznych, zmianach stóp procentowych, ulgach podatkowych, płacach minimalnych czy interwencyjnych skupach aktywów.

Ostatni kryzys został zapoczątkowany na końcu 2019 r. Szybkie rozprzestrzenianie się pandemii koronawirusa spowodowało poważne implikacje społeczno-gospodarcze. Kryzys związany z pandemią COVID-19 jest wydarzeniem bezprecedensowym. Andrzej Wojtyna proponuje następującą definicję kryzysu pandemicznego: „jest to ostre, zróżnicowane sektorowo wyhamowanie działalności gospodarczej w reakcji na silny słabo rozpoznany szok epidemiczny i wynikające z niego daleko idące decyzje administracyjne” (2020, s. 45). Trafność przytoczonej definicji wynika z uwzględnienia restrykcji i obustrzeń uregulowanych odpowiednimi przepisami prawnymi, co miało na celu ograniczenie skali pandemii. Pierwsze dostrzegalne konsekwencje pandemii na arenie międzynarodowej to przede wszystkim zatrzymanie aktywności

gospodarczej wielu państw, co w przypadku licznych powiązań przekłada się na wyhamowanie rozwoju kolejnych i rozwój kryzysu gospodarczego. Ekonomiści wskazują, że odbudowa gospodarki do stanu sprzed pandemii może zająć wiele długich lat. Praktycznie jednocześnie wystąpiły negatywny szok popytowy i podażowy. Negatywny szok popytowy był spowodowany rosnącą niepewnością i zagrożeniem życia, dlatego gospodarstwa domowe ograniczały swoje wydatki jedynie do kluczowych potrzeb niezbędnych do przetrwania czasu pandemii. Z kolei negatywny szok podażowy wynikał z ograniczenia działalności przedsiębiorstw. Zerwane liczne łańcuchy dostaw, przymusowe kwarantanny pracowników czy liczne zwolnienia spowodowane spadkiem popytu na wiele dóbr skutkowały wyhamowaniem działalności i przełożyły się na znaczne pogorszenie kondycji przedsiębiorstw (Morawski, 2003, s. 127–130).

2. Koronawirus SARS-CoV-2 i jego pandemia w zestawieniu z innymi koronawirusami i pandemiemi

Okres 2020–2022 i prawdopodobnie następne lata, w zależności od liczby kolejnych fal pandemii, upłyną pod znakiem pandemii koronawirusa SARS-CoV-2. Mimo że skala tego zjawiska jest jak najbardziej bezprecedensowa, to same koronawirusy nie są dla medycyny niczym szczególnie nowym.

Poznanie siedmiu szczepów koronawirusów pozwoliło na przeanalizowanie łączących ich cech. Wirusy te z materiałem genetycznym w postaci kwasu rybonukleinowego mają jeden z największych wirionów i genomów wśród wirusów tego typu, a jego wypustki widoczne pod mikroskopem elektronowym układają się w otoczkę przypominającą koronę, czemu zawdzięczają swoją nazwę (Wawrzyniak, Kuczborska, Lipińska-Opałka, Będzichowska i Kalicki, 2020).

Pierwsze koronawirusy odkryto w latach 60. XX wieku. Szczepy HCoV-229E oraz HCoV-OC43 powodowały łagodne zakażenia dróg oddechowych, które ustępowały po kilku dniach, dlatego badania nad nimi nie stanowiły priorytetu. Przez długie lata pozostawały jedynymi znanymi patogenami ludzkich koronawirusów. Pierwszy wysoce zakaźny gatunek koronawirusa odkryto w 2002 r., kiedy to w chińskiej prowincji Guangdong wybuchła pandemia ostrej ciężkiej niewydolności oddechowej (SARS-CoV). Pandemia objęła swoim zasięgiem 37 krajów na całym świecie, a liczba zakażonych wyniosła 8273, z czego śmierć poniosło 775 osób. Zdecydowana większość przypadków wystąpiła w Chinach (ponad 80%). Przez kolejne trzy lata wykryto następne nisko chorobotwórcze patogeny koronawirusów HCoV-NL63 oraz HCoV-HKU1. Podobnie jak dwa

pierwsze szczepy powodują one nieszkodliwe infekcje dróg oddechowych. Następna pandemia wybuchła w 2012 r. i objęła zasięgiem głównie Półwysep Arabski, choć dotarła do 27 krajów. Bliskowschodni zespół niewydolności oddechowej (MERS) objął 2030 osób, wśród których było 748 przypadków śmiertelnych. Mimo znacznie niższej liczby zakażonych śmiertelność w przypadku MERS jest prawie pięciokrotnie wyższa niż podczas pandemii SARS i wynosi 39% (Pancer, 2018; Wawrzyniak i in., 2020).

Już od początku 2020 r. świat obiegały artykuły o nieznanym i niezbadanej chorobie powodującej duszność, katar, gorączkę, wywoływanej przez nieznanego wirusa. SARS-CoV-2, z którym w latach 2020–2021 zmagala się gospodarka. Ma on kształt owalny lub okrągły o średnicy 60 nm do 140 nm, a swoją budową przypomina wcześniej przytoczone zakaźne koronawirusy. Przyjmuje on także nazwy 2019-nCoV lub chiński wirus i powoduje chorobę COVID-19 (Corona-Virus-Disease-2019). Mimo początkowych porównań pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 do znanych już wcześniej szczepów, o znacznie mniejszej skali i zasięgu, obecnie trwająca pandemia będzie miała nieporównanie większe konsekwencje ekonomiczne.

Również epidemie i pandemie nie są niczym obcym. Intensywna globalizacja sprzyja uprawdopodobnieniu się tego ryzyka. Szczególnie te długotrwałe i o szerokim zasięgu powodowały, że ich nieobliczalne straty kształtowały losy ludzkości od początku istnienia. Zdzisław Gliński i Andrzej Żmuda definiują epidemie jako „występowanie zachorowań na określoną chorobę w określonym czasie i na określonym obszarze w liczbie przypadków większej niż przeciętnie, zaś pandemię jako epidemie o szczególnie dużych rozmiarach, obejmującą kraje, a nawet kontynenty”. Nie ograniczają oni podanych definicji jedynie do chorób zakaźnych i pasożytniczych, dopuszczając jednocześnie choroby niezaraźliwe, jak na przykład nowotwory, choroby serca, otyłość. Nie istnieją również jednoznaczne progi ani terytorialne, ani liczone liczbą zakażeń czy zgonów, które określałyby, kiedy epidemia osiąga skalę pandemii. W przypadku pandemii koronawirusa nastąpiło to 11 marca, kiedy na świecie odnotowano prawie 120 tysięcy przypadków zakażeń, z czego 80 tysięcy w Chinach, a choroba COVID-19 dotarła do 113 państw na całym świecie (Gliński i Żmuda, 2020).

Epidemie są w głównej mierze wynikiem mutacji wirusów, które umożliwiają adaptację do nowych gatunków gospodarzy lub pojawienia się nowych podtypów wirusów. Najważniejsze z nich zostały przedstawione w tabeli 1. Często ich śmiertelne skutki powodowały, że powrót do liczby ludności sprzed pandemii zajmował długie lata, dekady czy nawet wieki. Choroby powodujące epidemie to dżuma, tyfus brzuszny i plamisty, ospa, odra, gruźlica, cholera, kiła, trąd czy grypa (Gliński i Żmuda, 2020). Wskazuje się, że pierwsza pojawiła się już w czasach starożytnych. Z kolei największe spustoszenia powodowała między innymi czarna śmierć, czyli pandemia dżumy w połowie XIV wieku, która pochłonęła

ła, jak podają szacunki, prawie 90% populacji Azji i Europy. Wiek XX został zdominowany przez pandemie grypy wywoływane przez coraz nowsze podtypy wirusa typu A. Pierwszą, hiszpankę, wywołaną wirusem A/H1N1, cechowała śmiertelność na poziomie 3%, co oznaczało około 50 milionów zmarłych, głównie młodych lub starszych. Kolejne były grypa azjatycka z lat 1957–1958, dalej grypa hongkong z lat 1968–1969, grypa rosyjska z 1977 r. oraz grypa amerykańska z lat 2009–2010, lecz ich śmiertelność nie przekroczyła 0,5% (Gliński i Żmuda, 2020).

Tabela 1. Najważniejsze pandemie w dziejach ludzkości

Pandemia/czas	Kraj	Śmiertelność
Tyfus (?) Ateny, 430 p.n.e.	Libia, Etiopia, Egipt	33% populacji
Zaraza Antoninów (ospa?), 165 r.	Imperium Rzymskie	5 mln (?)
Dżuma cypryjska (?), 250 r.	Etiopia, Afryka Północna, Rzym, Egipt	b.d.
Dżuma Justyniana, 542 r.	Rzymskie Cesarstwo Wschodnie, Palestyna	26% populacji
Trąd, XI w.	Europa	b.d.
Dżuma – czarna śmierć, 1350 r.	Azja, Europa	90% populacji
Ospa, dżuma, odra, 1492 r.	Karaiby, Imperium Azteków	90% populacji
Wielka dżuma w Londynie, 1665 r.	Londyn i okolice	20% populacji
Pierwsza pandemia cholery, 1817 r.	Imperium Brytyjskie, Indie, Europa, Afryka, Chiny, Ameryka	b.d.
Pandemia dżumy, 1885 r.	Chiny	15 mln
Epidemia odry na Fidżi, 1875 r.	Fidżi	33% populacji
Grypa rosyjska, 1889 r.	Europa	b.d.
Grypa hiszpanka, 1918 r.	USA, Europa, część Azji	50 mln
Grypa azjatycka, 1957 r.	Hongkong, USA, Azja	1,1 mln
HIV/AIDS, od 1981 r.	cały świat	b.d.
SARS, 2003 r.	26 krajów	774 osób
COVID-19	cały świat	b.d.

Źródło: (Gliński i Żmuda, 2020).

Trudno porównywać poprzednie pandemie z pandemią z lat 2020–2021, ponieważ wszelkie dane ulegają codziennym zmianom. Cechuje ją jednak silna koncentracja zakażeń i wysokie tempo rejestrowania nowych. W rok zakażonych było już 80 milionów osób, a po półtora roku 180 milionów. Śmiertelność wyliczona na te dwa podane momenty wynosi odpowiednio 2,22% i 2,17%, co w porównaniu z innymi wysoce zakaźnymi patogenami nie jest wynikiem wysokim, lecz ogrom pandemii jest związany głównie z jej zasięgiem terytorialnym.

3. Rozwój globalnej pandemii

Pandemia zaskoczyła wszystkich. Nikt nie był przygotowany na tak ogromną skalę tego zjawiska, a jej nieprzewidywalne rozprzestrzenianie się terytorialne i szybkie tempo przenoszenia potęgowały tragizm sytuacji i pogrążyły świat w trudnej walce z globalnym problemem. Koronawirus SARS-CoV-2 stanowi realne zagrożenie dla współczesnego świata.

Rozwój pandemii przebiegał w ekspresowym tempie. Niepublikowane dane chińskiego rządu wskazują, że pierwszy przypadek odnotowano 17 listopada 2019 r., lecz wzmożone zainteresowanie nieznaną chorobą nasiliło się pod koniec grudnia 2019 r., co było spowodowane zdiagnozowaniem kilku przypadków na targu w Wuhan. Oczy całego świata zwróciły się na Chiny. Stały się one pionierem w walce z niezauważalnym gołym okiem zagrożeniem, a podejmowane decyzje stanowiły wskazówki w postępowaniu dla innych państw. Najważniejsze i przełomowe informacje związane z rozwojem koronawirusa SARS-CoV-2 zostały przedstawione w tabeli 2. Kolejne zidentyfikowane przypadki rozpoczęły natychmiastowe działania nad naturą wirusa. Gwałtownie rosnąca liczba osób zakażonych, szczególnie z ciężkim przebiegiem choroby, a z czasem pierwsze zgony wymusiły podejmowanie rygorystycznych decyzji i tym samym chińskie władze 24 stycznia całkowicie zamknęły i odizolowały od świata ważne centrum gospodarcze Chin – 11-milionowe miasto Wuhan. Kolejne restrykcje podejmowano w zadziwiająco szybkim tempie. Całkowita izolacja poprzez odcięcie wszystkich możliwych połączeń, narodowa kwarantanna, a także wprowadzony zakaz przemieszczania się objął do 25 stycznia 12 miast, a z czasem całe Chiny. Zdecydowano o zawieszeniu działalności fabryk i przedsiębiorstw o mniej istotnym znaczeniu, zamknięto placówki oświatowe, odwołano wszystkie wydarzenia kulturalne, nakazano samoizolację. Środki te, choć drastyczne, spełniły swoją funkcję i ograniczyły rozprzestrzenianie się pandemii w Chinach. Nie udało się jednak zatrzymać pandemii w jej ognisku i już 13 stycznia odnotowano pierwszy przypadek poza granicami (Wawrzyniak i in., 2020).

Skutki wycofania gospodarczego Chin w pierwszych miesiącach pandemii wpłynęły bezpośrednio na wszystkie kraje, dla których są one ważnym partnerem handlowym. Z czasem kolejne państwa wprowadzały ograniczenia. Braki importowanych surowców powodował przerwanie łańcuchów dostaw, co z kolei skutkowało przerwaniem ciągłości pracy (szczególnie dotyczyło to wyrobów wysoko przetworzonych). Ujawniło to słabe strony rosnącej integracji międzynarodowej i ogromną zależność. Przedsiębiorstwa mogą wyciągnąć wnioski z pandemii i zminimalizować ryzyko przestoju działalności poprzez większą dywersyfikację geograficzną zakładów wytwórczych i partnerów biznesowych.

Tabela 2. Najważniejsze daty rozwoju pandemii COVID-19

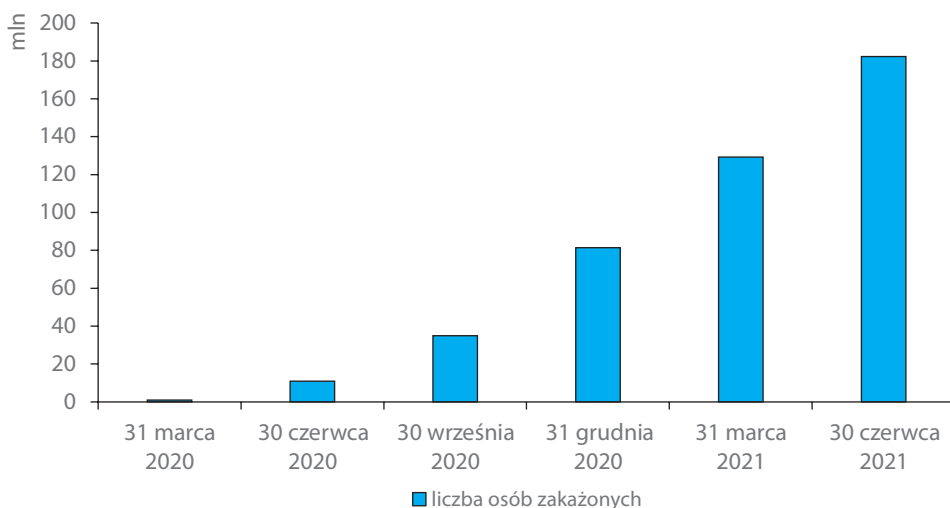
Data zaobserwowania zdarzenia	Wydarzenia konstytuujące etapy rozwoju pandemii
17.11.2019 r.	pierwszy wykryty na świecie przypadek choroby COVID-19
29.12.2019 r.	przypadki zapalenia płuc związane z Wuhan Huanan Seafood Wholesale Market
31.12.2019 r.	pierwsza oficjalna informacja Chińskiej Państwowej Komisji Zdrowia o przypadkach zapalenia płuc nieznanego pochodzenia powołanie przez Chińskie Centrum Kontroli i Zapobiegania Chorobom zespołu badającego przyczynę zachorowań
5.01.2020 r.	pierwszy raport Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) o epidemii
9.01.2020 r.	zidentyfikowanie nowego koronawirusa 2019-nCoV i ogłoszenie tego faktu przez WHO
11.01.2020 r.	udostępniono sekwencje genomu wirusa
12.01.2020 r.	pierwszy zgon w Chinach spowodowany koronawirusem
13.01.2020 r.	pierwszy przypadek zachorowania poza terytorium Chin (Tajlandia)
21.01.2020 r.	pierwszy przypadek zachorowania w Stanach Zjednoczonych
24.01.2020 r.	pierwszy przypadek zachorowania w Europie
11.02.2020 r.	nadanie nazwy wirusowi SARS-CoV-2 przez Międzynarodowy Komitet ds. Taksonomii Wirusów nadanie nazwy chorobie wywoływanej koronawirusem COVID-19 przez WHO
11.03.2020 r.	ogłoszenie przez WHO pandemii
8.12.2020 r.	pierwsze wykonane szczepienie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów WHO.

Co więcej, wzrosło znaczenie zapasów w przedsiębiorstwach, pozwalających na produkcję pomimo opóźnień czy zatrzymania dostaw surowców.

W pozostałej części świata pandemia dopiero przybierała na sile, a zagrożenie epidemiczne się potęgowało. Winą za tak szybkie przenoszenie się koronawirusa można obarczyć mobilność społeczeństwa. Zarówno pierwszy przypadek w USA, jak i Europie został „importowany” z Wuhan. Skala epidemii spowodowała, że już 11 marca nastąpiło jej przemianowanie na pandemię. Niezamowite tempo ekspansji pandemii zostało przedstawione na rysunku 2. Na początku kwietnia 2020 r. liczba osób dotkniętych COVID-19 wynosiła milion, a niecałe dwa miesiące później już 10 milionów przypadków, co oznaczało całkowitą utratę kontroli nad rozprzestrzenianiem się wirusa. W tym samym czasie śmierć poniosło 5% osób zainfekowanych. Z czasem wzrosła liczba wykonywanych testów. Po wakacyjnym względnie stabilnym przyroście nowych przypadków nadeszła druga, jesienna fala pandemii. Spełniły się najgorsze przewidywania i scenariusze. Liczba zgonów przekroczyła milion do końca września 2020 r., a do końca grudnia wynosiła już 1,8 milionów. Nowy rok rozpoczęto

z niechlubnym wynikiem 81 485 119 zdiagnozowanych przypadków, z czego najwięcej wystąpiło w USA (18 mln), Indiach (10 mln), Brazylii (7 mln) i Rosji (3mln) (Światowa Organizacja Zdrowia, 2020). W dniu 28 stycznia 2021 r. przekroczono próg 100 milionów przypadków, a kilka dni wcześniej próg 2 milionów zgonów. W lipcu 2021 r. po trzech falach pandemii było już prawie 200 milionów zakażonych, a zgonów ponad 4 miliony. Rysunek 2 przedstawia liczbę zdiagnozowanych osób zakażonych odnotowaną na koniec kwartału, począwszy od marca 2020 r. do czerwca 2021 r. Należy zauważyć, że od 30 czerwca 2020 r. do 30 czerwca 2021 r. liczba zakażonych zwiększyła się o ponad 170 milionów osób, co oznacza ponad 10-krotny wzrost. Początkowo w statystykach związanych z liczbą przypadków przodowały Chiny, a z czasem Włochy, gdzie służba zdrowia okazała się niewydolna i nie sprostała swojemu podstawowemu zadaniu. W tym niechlubnym rankingu w kwietniu 2020 r. Stany Zjednoczone znajdowały się na pierwszym miejscu aż do końca pierwszego kwartału 2021 r., kiedy zamieniły się miejscem z Indiami.

Rysunek 2. Liczba wykrytych przypadków choroby COVID-19 na koniec wybranych miesięcy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów WHO.

Wyodrębnianie poszczególnych faz/fal pandemii odbywa się na podstawie porównania dziennego przyrostu zakażeń i tzw. współczynnika R, czyli współczynnika reprodukcji wirusa. W Polsce wyodrębnić można – jak dotąd – cztery fale pandemii. Pierwsza fala rozpoczęła się w marcu 2020 r. Za początek drugiej fali uznaje się 16 września 2020 r. Jej szczyt wystąpił 7 listopada 2020 r., kiedy zanotowano 27 874 nowych zakażeń. Szacuje się, że trzecia fala pandemii

w Polsce rozpoczęła się 16 lutego 2021 r., a jej apogeum wystąpiło 1 kwietnia tego roku, kiedy zakażenie potwierdzono u 35 251 osób (*Porównujemy*, 2021). Kolejny dynamiczny wzrost liczby zakażeń obserwuje się od połowy września 2021 r. Nie wiadomo, czy dzienny przyrost zakażeń w czasie czwartej fali osiągnął już szczyt. Jak dotąd najwięcej zakażeń w tej fali zaobserwowano 1 grudnia 2021 r. – 29 064 przypadków (*Dzienna liczba zakażeń*, 2021).

Zatrważający jest fakt, że oficjalne szacunki mogą być znacznie zaniżone. Testy najczęściej wykonuje się jedynie u osób, które mają objawy, takie jak gorączka, katar, kaszel czy ogólne osłabienie. Mogą być one mylone ze zwykłą gripą, co więcej, WHO podkreśla, że 80% chorych może przechodzić chorobę bezobjawowo.

Mimo globalnego charakteru i szybkiego rozprzestrzeniania się wirusa nie wszystkie państwa odczuły kryzys pandemiczny w tym samym stopniu. Skala kryzysu zależy przede wszystkim od działań mających na celu niwelowanie skutków pandemii, lecz ważna jest nie tylko szybkość podejmowanych decyzji, lecz także ich trafność. Dalszy rozwój epidemii zależy w głównej mierze od respektowania nakładanych ograniczeń, nakazów i zakazów, co w wyniku pogarszających się nastrojów społeczeństwa stanowi zadanie trudne i wymagające ogromnego wysiłku. Wiele osób otwarcie krytykuje działania władz i nie podporządkowuje się zaleceniom prewencyjnym, np. dotyczącym noszenia maseczki. W wielu miastach na świecie organizowano demonstracje podważające prawdziwość panującej pandemii i sprzeciwiające się nakazom, argumentując, iż godzą one w wolność człowieka.

4. Restrykcje sposobem na zatrzymanie pandemii

Splaszczanie krzywej zakażeń jest możliwe przy doborze odpowiednich restrykcji i konsekwentnym ich przestrzeganiu. W większości państw stosowano i opracowywano identyczne decyzje administracyjne wprowadzające restrykcje i obostrzenia. Często radykalne i drastyczne, lecz tylko zdecydowane kroki mogły zatrzymać chorobę COVID-19. Różniły się one szybkością wprowadzania kolejnych ograniczeń i początkową oceną zagrażającego ryzyka. Przytaczane restrykcje ulegały stopniowemu zaostrzeniu podczas kolejnych fal, a następnie luzowaniu, gdy wartości nowych dziennych przypadków malały. Początkowo wprowadzono kontrole na lotniskach i granicach, a z czasem anulowano loty do i z państw, które są ogniskami pandemii. Organizowano nawet specjalne loty w celu ewakuacji obywateli z tych państw (w Polsce akcja o nazwie „Lot do domu”). Wiele krajów, uczących się na błędach innych, podejmowało środki

prewencyjne często jeszcze przed wystąpieniem pierwszego przypadku, jak na przykład Czechy. Wzór do naśladowania stanowiły Chiny, które w czasie, kiedy Europa, Afryka i Ameryki zaczynały walkę z pandemią, zdawały się tę pandemię kontrolować. Za tak dynamiczne tempo rozwoju pandemii odpowiada przede wszystkim przemieszczanie się społeczeństwa. Nie dziwi więc fakt, że zahamować jej rozwój miała implementacja polityki samoizolacji. Wzywano do pozostawania w domu i możliwie najrzadszego wychodzenia, jedynie w ściśle określonych przypadkach. Stopniowo wdrażane restrykcje, często uderzające w wolność obywatelską, polegały na ograniczaniu możliwości przemieszczania się w celu wyhamowania intensywności podróży wewnętrznych i zewnętrznych czy odwoływaniu lub odraczaniu wszelkich masowych wydarzeń, takich jak imprezy kulturalne, sportowe, religijne, rekreacyjne czy nawet spotkania w gronie rodzinnym. Podczas wzmożonych wzrostów liczby nowych przypadków, czyli kolejnych fal pandemii, standardem stało się zamykanie granic. Czasem jednak wywoływało to odwrotny skutek. Ponad 20 tysięcy osób, popychanych strachem i obawami, przekroczyło granice RPA do Mozambiku dzień przed zamknięciem granic. Zakazano wszelkich zgromadzeń publicznych, często wprowadzano także godzinę policyjną, a w celu jej przestrzegania dochodziło do użycia siły, szczególnie w rozwijających się państwach Afryki, na przykład w Kenii, Nigerii, Zimbabwie i RPA. Wprowadzanie stanu nadzwyczajnego czy ogólnokrajowej kwarantanny było na porządku dziennym. Stan wyjątkowy wprowadziła między innymi Litwa, Macedonia, Portugalia, stan zagrożenia zdrowia – Francja, stan alarmowy – Hiszpania, stan nadzwyczajny – Estonia i Słowacja, stan kryzysu – Luksemburg, stan zagrożenia – Węgry. Pozwoliło to ograniczyć zagwarantowane konstytucyjnie prawa wolności obywatelskich i dało podstawy prawne do ograniczeń i wprowadzania kolejnych (Biuro Analiz, 2020).

Państwa stanęły przed trudnym wyzwaniem, jakim jest niedopuszczenie do lawinowych wzrostów zakażeń. Po pierwszych badaniach określających naturę wirusa poinformowano, że przenosi się on drogą kropelkową, dlatego podstawowe zalecenia dotyczyły utrzymywania dystansu społecznego i noszenia maseczek, a także dezynfekcji, co miało ograniczyć lokalną transmisję. Maseczki obowiązywały we wszystkich zamkniętych pomieszczeniach, a podczas szczytów fal także na wolnym powietrzu. Długotrwałe utrzymywanie się tych nakazów z pewnością wpłynie na popandemiczne nawyki i zwyczaje. Zwiększona higiena i częstsze noszenie maseczek podczas choroby, a także wzmożona izolacja i brak chęci utrzymywania kontaktów społecznych to jedne ze wskazywanych skutków.

Grupę największego ryzyka stanowiły osoby starsze, lecz to głównie dzieci rozprzestrzeniały chorobę, dlatego powszechnym rozwiązaniem stało się przejście na naukę zdalną lub hybrydową, co stanowiło wyzwanie nie tylko dla nauczycieli, którzy musieli wkładać ogromny wysiłek, aby efektywność nauczania

nie uległa pogorszeniu, ale także dla dzieci, którym w domach pełnych innych rozpraszających czynników ciężko było się skupić. Szczególnie trudne dla rodzin wielodzietnych było zorganizowanie w krótkim czasie sprzętu komputerowego w odpowiedniej liczbie.

Wszędzie tam, gdzie funkcjonowania nie określono jako kluczowe, obowiązywał zakaz lub ograniczone funkcjonowanie inwestycji poprzez limity przyjmowanych osób. Należą do nich między innymi wszystkie placówki kultury, jak teatry, kina, muzea czy filharmonie, a także placówki sportowe, jak baseny, stadiony, kluby fitness czy inne centra i ośrodki sportowe. Przełożono lub odwołano wszystkie zaplanowane wydarzenia sportowe, wśród których najważniejsze to Letnie Igrzyska Olimpijskie w Tokio czy Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej. Z czasem wydarzenia sportowe zaczęły się odbywać bez udziału publiczności.

Służba zdrowia, nieprzygotowana na takie rozmiary pandemii, została w wielu krajach sparaliżowana. Mimo ogromnych nakładów ciągle brakowało odpowiedniego sprzętu medycznego i ochronnego, a także personelu. Przeciężenie bazy łóżkowej skutkowało szybką budową szpitali polowych, a braki środków medycznych, takich jak maseczki i odzież ochronna, miały być niwelowane poprzez zmiany i adaptację krajowych linii produkcyjnych do aktualnego zapotrzebowania.

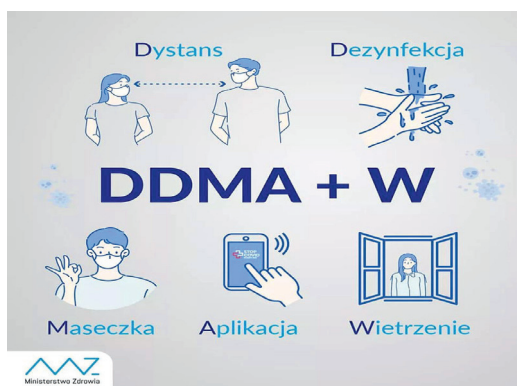
Jednak największym ciosem dla gospodarki było ograniczenie funkcjonowania biznesu, które bezpośrednio godziło w wolność gospodarczą. Wzywano pracodawców do wysyłania jak największej liczby pracowników na pracę zdalną. Nie zawsze jednak jest to możliwe. Szczególnie branże turystyczna, hotelarska, restauracyjna czy transportowa zostały poszkodowane i odniosły ogromne straty ekonomiczne. Regulacje rządowe zmuszały do zamykania nie tylko pojedynczych sklepów, lecz całych galerii handlowych. Ograniczenia w funkcjonowaniu fabryk i przedsiębiorstw skutkowały zmniejszeniem się produkcji przemysłowej. Trudna sytuacja epidemiologiczna i wycofanie społeczne spowodowały liczne upadłości i zawieszania działalności.

Pandemia dotarła do każdego zakątka globu. W Polsce walka z niewidzialnym wrogiem rozpoczęła się 4 marca 2020 r., kiedy zdiagnozowano pierwszy przypadek choroby COVID-19 w szpitalu w Zielonej Górze. W tym samym czasie na świecie było już prawie 100 tysięcy zakażonych. Implementacja kolejnych restrykcji i ograniczeń zalecanych przez WHO następowała w ekspresowym tempie. Już 10 marca odwołano wszystkie wydarzenia masowe, a 12 marca zamknięto szkoły i narzucono obowiązek nauki w formie zdalnej, ograniczono też swobodę przemieszczania się. Dwa dni później oficjalnie ogłoszono stan zagrożenia epidemicznego, a w kolejnym tygodniu stan epidemii. Doprowadziło to do zamknięcia granic 15 marca 2020 r. dla ruchu kolejowego i lotniczego. W dniu 24 marca wprowadzono surowy zakaz przemieszczania się z pewnymi wyjątkami. Odwo-

ływano wydarzenia o skali masowej, ograniczano działalność lokali gastronomicznych, hoteli, salonów fryzjerskich, salonów kosmetycznych, targów, wystaw, konferencji, centrów handlowych, siłowni. Wszystkie przedsiębiorstwa czy firmy musiały przejść na pracę zdalną, jeżeli tylko charakter prowadzonej działalności na to pozwalał. Obostrzenia podczas kolejnych fal były identyczne. Limity osób na zgromadzeniach religijnych, rodzinnych, sportowych, kulturalnych podlegały zmianom w zależności od aktualnej sytuacji epidemiologicznej. Już od drugiej fali pandemii przyjęto rozwiązanie oznaczania województw kolorami, w zależności od liczby przypadków i dostosowania obostrzeń do jakości radzenia sobie z pandemią. Zaostrzenie zasad bezpieczeństwa następowało w miarę wzrostu liczby nowych wykrytych przypadków jedynie w wybranych strefach, co umożliwiło pozostałym powolne wychodzenie z kryzysu.

Pierwsze obostrzenia, surowe i rygorystyczne, wprowadzano z pośpiechem z dnia na dzień, podkreślając ryzyko zagrażającej epidemii. Na domiar złego z innych państw docierały informacje mrożące krew w żyłach o jej niekontrolowanym rozwoju. Spowodowało to panikę zakupową na całym świecie. Półki w marketach pustoszały w zastraszającym tempie, a ludzie zaopatrywali się w produkty pierwszej potrzeby, nie wiedząc, co przyniesie kolejny dzień i jakie będą dalsze restrykcje. Zapasy produktów spożywczych o długim terminie ważności czy środków higienicznych miały wspomóc propagowaną samoizolację, a przede wszystkim dać poczucie kontroli nad zaistniałą sytuacją.

Ministerstwo Zdrowia organizowało akcje informacyjne i postulowało przestrzeganie bezpieczeństwa zgodnie z zasadą „DDMAW” przedstawioną na rysunku 3. Dystans społeczny ponad 1,5 metra, częsta dezynfekcja i mycie rąk, odpowiednie noszenie masek ochronnych i korzystanie z aplikacji informującej o kontakcie z osobami chorymi, a także wietrzenie pomieszczeń miały zdławić wirusa.

Rysunek 3. Zasada DDMA+W

Źródło: (www.gov.pl/koronawirus).

Pandemia wpłynęła na wszystkie sfery życia społecznego. Instytucje kultury, placówki sportowe, kościoły i miejsca kultu religijnego podlegały surowym ograniczeniom, określającym liczbę możliwych do przyjmowania osób. Zakaz, a z czasem limity gości uniemożliwiały zorganizowanie wydarzeń, takich jak wesela, komunie, konsolacje. Transport publiczny również podlegał restrykcjom. Autobusy, tramwaje, pociągi stopniowo limitowały dostępne miejsca w zależności od aktualnego stanu epidemiologicznego. Ograniczono funkcjonowanie urzędów i instytucji państwowych. Wiele spraw możliwych było do załatwienia jedynie przez internet. Służba zdrowia organizowała porady telefoniczne, ograniczając do jednostkowych sytuacji wizyty w ośrodkach. Odwoływano wszystkie koncerty, mecze, zawody i występy. Zamykano wszystkie lub niektóre sklepy w galeriach handlowych. Luzowanie obostrzeń skutkowało otwieraniem sklepów spożywczych, aptek i drogerii. Usługi życia codziennego, jak zakłady kosmetyczne, fryzjerskie, tatuażu, salony urody, siłownie, to jedne z branż, które najdłużej pozostawały w zamknięciu, ze względu na ich niekluczowe do przetrwania znaczenie. Sanatoria limitowały nowych kuracjuszy.

W celu ochrony grupy największego ryzyka i ograniczenia im kontaktów z młodszymi wprowadzono godziny dla seniorów, podczas których mogli korzystać z instytucji państwowych czy sklepów bez obawy o kontakt z innymi.

Aby uniknąć tragicznej sytuacji podobnej do tej we Włoszech podczas pierwszej fali pandemii, gdzie brakowało wolnych łóżek i respiratorów, a także obawiając się drugiej fali koronawirusa, stadion narodowy w Warszawie przemieniono na tymczasowy szpital. Dodatkowa baza łóżkowa miała zagwarantować miejsca szpitalne podczas osiągnięcia szczytów zakażeń i stanowiła nieocenioną pomoc podczas drugiej fali pandemii. W kolejnych tygodniach szpitale tymczasowe tworzono w innych miejscowościach.

Polska, wzorem innych państw, wprowadzała podobne restrykcje i obostrzenia, a mimo to wiele osób bagatelizowało wirusa. Stawienie czoła nowej rzeczywistości oznaczało ograniczenie swobód i wymuszenie społecznej odpowiedzialności. Negatywny odbiór zaostrożenia obostrzeń przejawiał się nierespektowaniem ich i zniechęcaniem do tego innych. Wymuszona szybkość podejmowania decyzji administracyjnych skutkowało często brakiem odpowiedniego uregulowania prawnego wprowadzanych nakazów i zakazów, czym tłumaczono niesubordynację. Szczególnie po drugiej fali pandemii wielu przedsiębiorców, stojących najczęściej na skraju bankructwa, decydowało się na prowadzenie działalności. Pojawiały się również demonstracje i protesty wyrażające niezadowolenie, podobnie jak w Czechach, Włoszech czy Niemczech.

Stopniowe wprowadzanie ograniczeń i restrykcji pogłębiało światowy kryzys gospodarczy, lecz pozwoliło zrealizować cel nadrzędny, jakim jest ograniczenie śmiertelności. Wiele osób zadaje sobie pytanie, czy aż tak surowe zakazy były potrzebne i konieczne, lecz mając do czynienia z nieznanym dotąd zagrożeniem,

które było niespotykane na taką skalę, przez co nietypowe, i uwzględniając dobro społeczeństwa, nie sposób było postąpić inaczej. Pandemia wymusiła dwutorowe podejście władz. Z czasem do środków zaradczych hamujących rozwój kryzysu, mających na celu spowolnienie dynamicznego wzrostu rozprzestrzeniania się choroby, dołączyły również i takie, które miały minimalizować powstałe już szkody. Powrót do aktywności gospodarczej miał być możliwy poprzez pakiety stymulacyjne w Polsce określane tarczami antykryzysowymi, mającymi chronić firmy przed ich upadkiem, niewypłacalnością, rosnącym zadłużeniem czy masowym zwalnianiem pracowników. Szeroko rozumiane ratowanie gospodarki obejmowało finansowanie przedsiębiorstw, wzmocnienie systemu finansowego, program inwestycji publicznych, nakłady na ochronę zdrowia, a także pomoc finansową dla pracowników. Podobnie obniżenie stóp procentowych do rekordowych wartości przez Narodowy Bank Polski miało skutkować pobudzeniem inwestycyjnym i powolnym wychodzeniem z kryzysu (Ministerstwo Rodziny, 2020).

Długo wyczekiwana szczepionka, stanowiąca światło w tunelu, miała pomóc światu odbić się od gospodarczego dna. Międzynarodowe przedsiębiorstwa biotechnologiczne, takie jak Moderna, Pfizer czy AstraZeneca, długo pracowały nad szczepionkami przeciw COVID-19, aby pomóc w kontroli pandemii i powrócić do normalnego funkcjonowania, a efektem ich ciężkiej pracy jest zatwierdzenie szczepionek przez Europejską Komisję ds. Leków i Komisję Europejską celem przeznaczenia ich do użycia. Zwieńczenie ich ciężkiej pracy nastąpiło 8 grudnia 2020 r., kiedy zaszczepiono pierwszego pacjenta. Pierwszeństwo przyjmowania szczepionki przyznano wszystkim pracownikom służby zdrowia, którzy stanowią pierwszą linię frontu walki z pandemią, a także osobom starszym, szczególnie ciężko chorym. W Polsce pierwsze szczepienie wykonano w okresie poświęconym 27 grudnia 2020 r. Dobrowolne, bezpłatne i o wysokiej skuteczności szczepionki miały się przyczynić do osiągnięcia zbiorowej odporności (Ministerstwo Zdrowia, 2020).

Mimo druzgocących konsekwencji załamania gospodarczego pandemia ma również pozytywne efekty. Pokazała, jak ważną rolę dla całego społeczeństwa odgrywa higiena. Unaoczniała wszelkie słabości, a także zły stan systemu opieki medycznej. Pozwala to stwierdzić, że nakłady na ochronę zdrowia nie są wystarczające. Silne zaangażowanie państwa w mitygowanie skutków pandemii, poprzez liczne decyzje administracyjne ograniczające działalność wielu instytucji, oznaczało wejście w nową erę przyspieszonej cyfryzacji i rozwoju zdalnych form nauczania i pracy. Nie zatrzyma to już zdynamizowanego rozwoju tego procesu, wymuszając szerszą automatyzację i postęp technologiczny. Skutki pandemii pozwoliły również stwierdzić, że konieczna jest dywersyfikacja źródeł dochodów i dostaw, aby zapobiec zerwaniu czy zakłóceniu łańcuchów dostaw i utrzymać ciągłość działalności. Ogromnie zyskały na znaczeniu oszczęd-

ności. Odkładanie na tak zwaną czarną godzinę może w wielu przypadkach oznaczać być albo nie być. Są one ważne zarówno w kategorii makroekonomicznej, oznaczającej oszczędności państw, lecz również mikroekonomicznej, oznaczającej oszczędności przedsiębiorstw i gospodarstw domowych. Ponadto w czasie pandemii nastąpiła redukcja emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczenia powietrza. Pandemia unaoczniała także potrzebę silnej ingerencji państwa w celu ożywienia nastrojów konsumenckich i pobudzenia bazy produkcyjnej, a tym samym szybkiego powrotu do pełnej aktywności gospodarczej (Sieroń, 2020).

Zakończenie

Ogólnoświatowa pandemia jest jednym z najważniejszych wydarzeń gospodarczych i społecznych od wielu dekad. Podsumowując przedstawione informacje, można stwierdzić, że pandemia w wymiarze globalnym jest zjawiskiem bezprecedensowym. Wywołała ona w Polsce pierwszą recesję od upadku komunizmu, której jednak pomimo powtarzalności występowania kryzysów nie dało się przewidzieć ze względu na różne czynniki je wywołujące. Kryzysy zawsze w znaczny sposób oddziałują na gospodarkę, lecz w tym wypadku dotknięte zostały wszystkie jej działy, a niwelowanie skutków jest zadaniem trudnym i żmudnym, często nieprzynoszącym oczekiwanych efektów. Gospodarka podczas szczytów kolejnych fal nie tylko zmniejszyła swoją aktywność, ale nawet ją całkowicie zatrzymała. Na tle innych pandemii jej katastrofalne skutki do tej pory są niewielkie, a na tle innych koronawirusów atakujących ludzi jej śmiertelność jest znacznie niższa niż wirusów SARS i MERS, zaś występuje o znacznie większym zasięgu terytorialnym. Nie zmienia to faktu, że jest bardzo niebezpieczna i odbiła się na kondycji światowej gospodarki. Szeroko rozumiana globalizacja i przemieszczanie się społeczeństwa w dużej mierze odpowiada za szybkość przenoszenia koronawirusa. Dynamiczne tempo rozprzestrzeniania się pandemii wymusiło szybkie wprowadzanie restrykcji, które często nie miały odzwierciedlenia w przepisach prawnych i pogłębiały światowy kryzys, ograniczając dzięki temu liczbę zdiagnozowanych przypadków. Coraz surowsze decyzje administracyjne, obligujące do społecznej odpowiedzialności, często ograniczały wolność obywatelską i godziły w prawa człowieka. Zakaz przemieszczania się i obowiązek noszenia maseczek zasłaniających usta i nos potęgował negatywne nastroje społeczeństwa. Pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 jest zjawiskiem jedynym w swoim rodzaju. Podobnie działania mające na celu ograniczenie jej rozwoju, a także mitygowanie jej skutków, są nieszablonowe i unikalne, stąd trudno prze-

widzieć ich skuteczność. Bezspornie pandemia i opustoszałe nawet wielomilionowe miasta zapadną w pamięć, a konsekwencje będą odczuwane przez wiele lat. Bez wątpienia pandemia, która pochłonęła życie milionów ludzi, będzie mieć wpływ na dalsze kształtowanie losów ludzkości.

Bibliografia

- Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji. (2020). *Pandemia Covid-19. Sytuacja w wybranych krajach europejskich*. Warszawa.
- Dzienna liczba zakażeń, wyzdrowień i zgonów*. (2021). Pobrano 13 grudnia 2020 z <https://koronawirusunas.pl/>
- Filar, D., Rzońca, A. i Wójtowicz, G. (red.). (2007). *Ekonomia po polsku*. Warszawa: Ce-DeWu.
- Gliński, Z. i Żmuda, A. (2020). Epidemie i pandemie chorób zakaźnych. *Życie Weterynaryjne*, 95(9). Pobrane z <https://www.vetpol.org.pl/dmdocuments/ZW-09-2020-02.pdf>
- Łukasiewicz, J. (1967). *Krach na giełdzie: Zarys historii kryzysów ekonomicznych*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Miklaszewski, S. (red.). (2003). *Międzynarodowe stosunki gospodarcze u progu XXI wieku*. Warszawa: Difin.
- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. (2020). *Rząd przygotował pakiet antykryzysowy*. Pobrane 30 lipca 2021 z <https://www.gov.pl/web/rodzina/rzad-przygotowal-pakiet-antykryzysowy?fbclid=IwAR3bOfmT9SSEMUCt7->
- Ministerstwo Zdrowia. (2020). *Szczepienia przeciwko COVID-19*. Pobrane z <https://pacjent.gov.pl/aktualnosc/szczepienia-przeciwko-covid-19>
- Morawski, W. (2003). *Kronika kryzysów gospodarczych*. Warszawa: Trio.
- Pancer, K. (2018). Pandemiczne koronawirusy człowieka – charakterystyka oraz porównanie wybranych właściwości HCoV-SARS i HCoV-MERS. *Postępy Mikrobiologii*, 57(1), 22–32. Pobrane z <http://pm.microbiology.pl/web/archiwum/vol5712018022.pdf>
- Piech, K. (red.). (2012). *Kryzysy światowe i recesje – teoria, historia, przykłady*. Warszawa: Instytut Wiedzy i Innowacji.
- Porównujemy IV falę COVID-19 w Polsce z poprzednimi. Widać wyraźną różnicę*. (2021). Pobrano 13 grudnia 2021 z <https://portal.abczdrowie.pl/czwarta-fala-koronawirusa-w-porownaniu-z-poprzednimi-widac-wyrazna-roznice>
- Sierón A. (2020). *Czy pandemia COVID-19 spowoduje zapaść globalnej gospodarki?*. Warszawa: Instytut Edukacji Ekonomicznej im. Ludwiga von Misesa.
- Światowa Organizacja Zdrowia. (2020). *COVID-19 Weekly Epidemiological Update*. Genewa: Światowa Organizacja Zdrowia. Pobrane z <https://www.who.int/publication-s/m/item/weekly-epidemiological-update---29-december-2020>
- Wague, M. (2009). Międzynarodowe kryzysy gospodarcze i ich konsekwencje. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ekonomika i Organi-*

- zacja *Gospodarki Żywnościowej*, 78, 81–94. Pobrane z http://sj.wne.sggw.pl/pdf/EIOGZ_2009_n78_s81.pdf
- Wawrzyniak, A., Kuczborska, K., Lipińska-Opałka, A., Będzichowska, A. i Kalicki, B. (2019). Koronawirus 2019-nCoV – transmisja zakażenia, objawy i leczenie. *Pediatrics i Medycyna Rodzinna*, 15(4), 1–5. Pobrane z https://www.pfizerpro.com.pl/sites/default/files/pediatrics_4_2019_wawrzyniak_koronawirus_2019-ncov_pl.pdf
- Wojtyna, A. (2020). O niektórych próbach zrozumienia istoty i skutków obecnego kryzysu. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego*, 3(90), 45.
- www.gov.pl/koronawirus. Pobrane 1 sierpnia 2021.